

Behzod R. RAJABOV,
Mustaqil izlanuvchi, O'zbekiston Milliy universiteti, Toshkent, O'zbekiston
E-mail: behzodbek1991658@gmail.com, ORCID iD: 0009-0008-0170-791X

PhD M.Muminov taqrizi asosida

CONCEPTUAL APPROACHES TO DEVELOPING IDEOLOGICAL STABILITY AND MORAL IMMUNITY IN YOUNG MILITARY PERSONNEL

Annotation

In this article, examines conceptual approaches to developing ideological stability and moral immunity in young military personnel under conditions of globalization and intensive information attacks. As a result, criteria for determining the level of military personnel's ideological stability were established, and a staged conceptual model for developing moral immunity was constructed.

Key words: Ideological stability, moral immunity, young military personnel, spiritual and moral education, conceptual model, military pedagogy, ideological threat, patriotism.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И НРАВСТВЕННОГО ИММУНИТЕТА У МОЛОДЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

Аннотация

В данной статье исследуются концептуальные подходы к формированию идеологической устойчивости и нравственного иммунитета у молодых военнослужащих в условиях глобализации и интенсивных информационных атак. В результате исследования были определены критерии уровня идеологической устойчивости военнослужащих и создана поэтапная концептуальная модель развития нравственного иммунитета.

Ключевые слова: Идеологическая устойчивость, нравственный иммунитет, молодой военнослужащий, духовно-нравственное воспитание, концептуальная модель, военная педагогика, идеологическая угроза, патриотизм.

YOSH HARBIY XIZMATCHILARDA MAFKURAVIY BARQARORLIK VA AXLOQIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHNING KONSEPTUAL YONDASHUHLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada globallashuv va shiddatli axborot xurujlari sharoitida yosh harbiy xizmatchilarda mafkuraviy barqarorlik va axloqiy immunitetni shakllantirishning konseptual yondashuvlari tadqiq etilgan. Tadqiqot natijasida harbiylarning mafkuraviy barqarorlik darajasini aniqlovchi mezonlar belgilandi va axloqiy immunitetni rivojlantirishning bosqichli konseptual modeli yaratildi.

Kalit so'zlar: Ma'naviy-axloqiy fazilatlar, harbiy xizmatchi, ma'naviyat, axloq, fazilat, shaxsiy kamolot, vatanparvarlik, milliy g'oya, harbiy burch, axloqiy ong, qadriyatlar, tarbiya.

Kirish. Bugungi kunda xalqaro munosabatlarning geosiyosiy arxitekturasida tubdan o'zgarib, an'anaviy harbiy to'qnashuvlar o'rnini g'ibrid urushlar egallamoqda. Zamonaviy nizolarning bosh xususiyati shundaki, ularda asosiy jang maydoni geografik hududlar emas, balki insonlarning, birinchi navbatda, qurolli kuchlar shaxsiy tarkibining qalbi va ongiga ko'chdi. Globallashuv va raqamli transformatsiya asrida axborot-psixologik ta'sirlarning kuchayishi strategik xavfsizlik muammosiga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlar, sun'iy intellektga asoslangan manipulyativ texnologiyalar va maqsadli kiber-hujumlar yosh harbiy xizmatchilarning qadriyatlar tizimini yemirishga yo'naltirilgan.

Yosh harbiy xizmatchilar o'zining ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga ko'ra, hali to'liq shakllanib ulgurmayan dunyoqarashi va yuqori darajadagi axborot iste'moli tufayli mafkuraviy xurujlarning asosiy nishoni hisoblanadi. Agressiv axborot muhitida yosh harbiy xizmatchilarni mafkuraviy himoyalash zarurati har qachongidan ham yuqori.

Tizimli tahlillar shuni ko'rsatadiki, harbiy ta'lim va amaliy xizmat jarayonida yosh harbiylarning jangovar va jismoniy tayyorgarligiga yuqori e'tibor qaratilsa-da, ularning ma'naviy-intellektual himoyasini ta'minlash mexanizmlari hamon an'anaviy, deklarativ uslublar bilan cheklanib qolmoqda. Hozirgi vaqtda yosh harbiy xizmatchilarda mafkuraviy barqarorlik va axloqiy immunitetni shakllantirishning yagona konseptual modeli yetarlicha ishlab chiqilmagan.

Mavjud tarbiyaviy ishlar tizimi axborot oqimining shiddatli transformatsiyasidan ko'pincha orqada qolmoqda.

Shaxsiy tarkibni mafkuraviy tahdidlardan himoya qilish asosan "axborotni cheklash" yoki "taqiqlash" kabi samarasiz uslublarga tayanadi. Holbuki, zamonaviy sharoitda askarni axborotdan uzib qo'yish imkonsiz. Muammo shundaki, harbiylarda axborotni filtrlash, destruktiv g'oyalarni mustaqil fosh etish va ularga qarshi tura olish qobiliyatini tizimli shakllantiruvchi pedagogik-psixologik model mavjud emas. Ushbu konseptual bo'shliq harbiy pedagogika fanining zamonaviy geosiyosiy voqelik bilan to'qnashuvda yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ushbu muammoning turli qirralari mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan fundamental darajada o'rganilgan. Tadqiqot obyekti bir nechta o'zaro bog'liq ilmiy yo'nalishlar kesishmasida joylashgan:

Harbiy pedagogika va ma'naviy-axloqiy tarbiya: Harbiy xizmatchilarning shaxsiy fazilatlarini shakllantirish, vatanparvarlik tarbiyasi va harbiy jamoalardagi psixologik iqlim masalalari mahalliy olimlardan A.N.Mirzayev [1] hamda Rossiyalik harbiy pedagoglar A.V.Barabanshikov va V.I.Vdovuyuk [2] ishlarida fundamental yoritilgan. Ular harbiy intizom va ma'naviy yetuklikning dialektik aloqadorligini isbotlaganlar.

Axborot xavfsizligi va ijtimoiy falsafa: Axborot asrida jamiyat ongi, milliy g'oya va mafkuraviy xavfsizlik muammolari falsafiy jihatdan Sh.M. Sodiqova [3] va I.Ergashev [8] tadqiqotlarida o'z aksini topgan. Xorijiy olimlardan J. Nay [4] ("soft power" konsepti muallifi) va T. Tomas [7] g'ibrid urushlarda g'oyalar to'qnashuvi inson xulq-atvorini qanday o'zgartirishi

imkonligini ijtimoiy-falsafiy hamda kognitiv jihatdan ochib berganlar.

Psixologik barqarorlik va axloq falsafasi: Ekstremal sharoitlarda shaxsning stressga chidamliligi va axloqiy tanlov mezonlari harbiy psixologlar R.M. Kalish [5] va S. Rezon [6] ishlarida tahlil etilgan. Ular insonning ichki qadriyat ko'rsatkichlari (axloqiy kompas) tashqi destruktiv ta'sirlarni neytrallashtirishda asosiy drayver ekanini ko'rsatganlar.

Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mafkuraviy barqarorlik, axloqiy immunitet va harbiy-kasbiy tayyorgarlik masalalari asosan bir-biridan ajratilgan holda, tarqoq o'rganilgan. Mavjud ishlarda mafkuraviy barqarorlik, axloqiy immunitet va harbiy kompetensiya o'zaro integrallashgan holda o'rganilmagan.

Yosh harbiy xizmatchilarda mafkuraviy barqarorlik va axloqiy immunitetni shakllantirish murakkab pedagogik jarayon bo'lganligi sababli, ushbu tadqiqotda aralash metod (Mixed Methods) dizaynidan foydalanildi. Mazkur yondashuv o'rganilayotgan muammoning ham ichki-subyektiv qirralarini, ham tashqi-obyektiv ko'rsatkichlarini yaxlitlikda qamrab olish imkonini beradi.

Sifat tahlili: Harbiy xizmatchilarning mafkuraviy tahdidlarni idrok etishi, milliy qadriyatlarga bo'lgan ichki munosabati hamda axloqiy dilemmalardagi xulq-atvor motivlarini chuqur anglash maqsadida qo'llanildi.

Miqdoriy tahlil: Ishlab chiqilgan konseptual modelning samaradorligini raqamli ko'rsatkichlar, eksperimentoldi va eksperimentdan keyingi diagnostika natijalari hamda matematik-statistik dalillar orqali isbotlash uchun xizmat qildi.

Tadqiqotning metodologik apparati bir-birini to'ldiruvchi ikki yirik guruh — nazariy va empirik metodlar tiziman tashkil topdi:

Nazariy metodlar: Analiz va sintez (fundamental konseptlarni yagona tizimga sintez qilish), qiyosiy tahlil (mahalliy va xorijiy harbiy ta'lim tajribasini solishtirish), kontent tahlili (ma'naviy-ma'rifiy dasturlar mazmuni) hamda tizimli yondashuv (mafkuraviy barqarorlikni kognitiv, aksiologik va xulq-atvoriy komponentlardan iborat yaxlit pedagogik tizim sifatida o'rganish).

Empirik metodlar: Anketa so'rovnomasi (axborot iste'moli madaniyatini aniqlash), ekspert baholash (Delphi usuli), suhbat, tizimli kuzatish (ekstremal mashg'ulotlar davomida askarlarning axloqiy qarorlarini kuzatish) hamda maxsus diagnostik testlar majmuasi.

Tadqiqotning empirik bazasini shakllantirish va tajribasini ishlarni o'tkazish uchun maqsadli tanlash asosida harbiy qismlarning birida quyidagi ishtirokchilar tarkibi jalb etildi:

120 nafar yosh harbiy xizmatchi: Ular eksperimental (60 nafar) va nazorat (60 nafar) guruhlariga teng taqsimlandi.

20 nafar komandir (ofitserlar tarkibi): Tarbiyaviy ishlar bo'yicha qo'mondonlik zanjiri vakillari bo'lib, ular modelning amaliyotga joriy etilishi va boshqaruv samaradorligini baholashda ishtirok etdilar.

10 nafar harbiy psixolog: Ekspert sifatida ishtirokchilarning ruhiy holati va axloqiy immunitet ko'rsatkichlarini diagnostika qilish va monitoring qilib borish jarayoniga jalb etildi.

Tadqiqot jarayoni mantiqiy ketma-ketlikka ega bo'lgan beshta asosiy bosqichda amalga oshirildi:

1-bosqich (Nazariy tahlil): Muammoning falsafiy, pedagogik va psixologik jihatlari bo'yicha ilmiy adabiyotlar o'rganildi, tadqiqotning konseptual-metodologik asosi shakllantirildi.

2-bosqich (Diagnostika): Yosh harbiy xizmatchilarning mafkuraviy barqarorligi va axloqiy immunitetining dastlabki (boshlang'ich) darajasi empirik metodlar yordamida o'lchandi.

3-bosqich (Konseptual modelni ishlab chiqish): Diagnostika natijalariga tayanib, harbiylarning ma'naviy mudofaasini kuchaytiruvchi innovatsion konseptual model loyihalashtirildi.

1-jadvalda guruhlarining tajribaoldi (T-1) va tajribadan keyingi (T-2) ko'rsatkichlari tahlili

4-bosqich (Eksperimental sinov): Ishlab chiqilgan model eksperimental guruh darslari va ma'naviy-ma'rifiy jarayonlariga integratsiya qilindi.

5-bosqich (Natijalarni statistik tahlil qilish): Tajriba yakunida har ikki guruhdan qayta ko'rsatkichlar olindi va pedagogik modelning samaradorlik darajasi matematik-statistik qayta ishlash orqali tasdiqlandi.

Statistik usullar (Statistical Analysis)

Eksperiment natijasida to'plangan miqdoriy ma'lumotlarning ishonchiligi va obyektivligini ta'minlash uchun Excel hamda SPSS dasturlaridan foydalanildi. Tahlil davomida deskriptiv statistika (o'rtacha qiymat M, standart og'ish SD), testlarning ichki muvofiqligini aniqlash uchun Cronbach Alpha (α), guruhlar o'rtasidagi farqni baholash uchun Student t-testi hamda ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlik qonuniyatlarini kashf etish uchun Pearson korrelyatsiyasi (r) qo'llanildi.

Natijalar (Results). O'tkazilgan tahlillar natijasida yosh harbiy xizmatchining shaxsiy tizimida mafkuraviy barqarorlik to'rtta fundamental komponent orqali namoyon bo'lishi aniqlandi:

Bilim (kognitiv) komponenti: Milliy tarix, milliy g'oya, harbiy qasamyod hamda zamonaviy axborot xurujlarining uslublari haqidagi fundamental bilimlar darajasi.

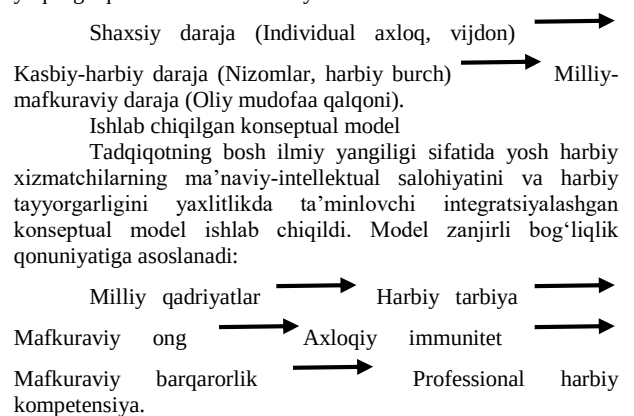
Qadriyat (aksiologik) komponenti: Vatanparvarlik va harbiy burch kabi tushunchalarning shaxsiy qadriyatlarga aylanganlik darajasi.

Motivatsion komponent: Har bir vazifani Vatan mudofaasi muqaddas burch ekanligini chuqur anglagan holda, ichki e'tiqod asosida bajarish motivlari.

Xulq-atvor (faoliyatli) komponenti: Ekstremal va stressli sharoitlarda, turli mafkuraviy bosimlar ostida to'g'ri axloqiy qaror qabul qila olish va axborot hujumlariga qarshi amaliy tura olish qobiliyati.

Axloqiy immunitet modeli

Tadqiqot doirasida harbiylarda axloqiy immunitetni shakllantirishning dinamik, bosqichma-bosqich rivojlanuvchi uch darajali iyerarxik modeli tashkil etildi. Ushbu model pastdan yuqoriga qarab tizimli ravishda yuksalib boradi:

Mazkur modelning o'ziga xosligi shundaki, u milliy qadriyatlarni poydevor sifatida olib, tizimli va maqsadli harbiy tarbiya vositasida askarda yuqori mafkuraviy ongni uyg'otadi. Ong asosi mustahkam bo'lgach, u destruktiv g'oyalarni filtrlash qobiliyatiga ega axloqiy immunitetni shakllantiradi. Mazkur immunitet barqaror tus olganda mafkuraviy barqarorlikka aylanadi va yakuniy natijada u askarning taktika va sadoqatini ta'minlovchi professional harbiy kompetensiyaning eng oliy ko'rsatkichi sifatida namoyon bo'ladi.

Eksperiment natijalari (Experimental Results)

Ishlab chiqilgan konseptual modelning amaliyotdagi samaradorligi 6 oy davomida tajriba (eksperimental) va nazorat guruhlarida o'tkazilgan pedagogik eksperiment davomida sinovdan o'tkazildi.

1-jadval

Komponentlar	Nazorat guruhi (T-1, %)	Nazorat guruhi (T-2, %)	Tajriba guruhi (T-1, %)	Tajriba guruhi (T-2, %)	Tajriba guruhidagi o'sish (Δ , %)
Kognitiv (Bilim)	54.2	56.5	53.8	84.5	+30.7
Aksiologik (Qadriyat)	58.0	59.8	57.5	81.2	+23.7
Motivatsion	61.3	62.1	60.9	85.0	+24.1
Xulq-atvor	52.6	54.0	51.9	79.6	+27.7

Olingan ma'lumotlarning grafik va statistik tahlili shuni ko'rsatadiki, an'anaviy metodlar asosida xizmat o'tagan nazorat guruhida barcha komponentlar bo'yicha o'sish ko'rsatkichi o'rtacha 1% - 2.5% atrofida passiv xarakterga ega bo'lgan. Aksincha, mualliflik modeli integratsiya qilingan tajriba guruhida barcha ko'rsatkichlarda keskin sakrash (sakrash koeffitsienti o'rtacha +26.5%) kuzatildi.

Olingan natijalarning tasodifiy emasligi matematik-statistik usullar yordamida tekshirildi. Tajriba guruhining T-1 va T-2 natijalari bog'liq namunalarda uchun Student t-testi orqali solishtirilganda, farq yuqori darajada ahamiyatli deb topildi ($t = 6.42$, $p < 0.05$). Pearson korrelyatsiyasi (r) tahliliga ko'ra, yosh harbiy xizmatchilarning axloqiy immuniteti darajasi va ularning ekstremal sharoitlardagi amaliy-jangovar kompetensiyasi o'rtasida kuchli to'g'ri chiziqli bog'liqlik aniqlandi ($r = 0.74$, $p < 0.01$). So'rovnomalar ishonchiligi Cronbach Alpha koeffitsienti orqali tekshirilganda, ko'rsatkich $\alpha = 0.86$ ni tashkil etdi, bu esa qo'llanilgan metodikaning ilmiy validligini to'liq tasdiqlaydi.

Taklif etilgan konseptual modelning bosh afzalligi uning tizimlili va sinergetik xarakteridadir. An'anaviy yondashuvlardan farqli o'laroq, biz taklif etayotgan modelda aktiv mudofaa tabiati mavjud, ya'ni askarni axborotdan to'g'ri ajratish emas, balki unda "ichki filtr" — destruktiv axborotni mustaqil tahlil qilish va inkor etish qobiliyati shakllantiriladi.

Amaliy qo'llash imkoniyatlarsifatida Qurolli Kuchlar tizimidagi barcha harbiy qismlarda haftalik o'tkaziladigan "Ma'naviyat va ma'rifat soatlari" dasturlarini ushbu model komponentlari (kognitiv, aksiologik, motivatsion, xulq-atvoriy) asosida qayta loyihalash mumkin. Shuningdek, u harbiy oliy ta'lim muassasalari o'quv rejalari integratsiya qilish uchun tayyor baza hisoblanadi.

Tadqiqot muayyan cheklavlarga (limitations) ega. Birinchidan, tajriba-sinov ishlari cheklangan sondagi (120 nafar)

yosh harbiy xizmatchilar orasida o'tkazildi. Turli qo'shin turlarining (masalan, Maxsus operatsiya kuchlari) o'ziga xos xizmat sharoitlari model ko'rsatkichlariga qo'shimcha korrekktivlar kiritishni talab qilishi mumkin. Ikkinchidan, pedagogik eksperiment 6 oy davom etdi, bu esa uzoq muddatli xizmat faoliyatidagi turg'unlikni baholash uchun yetarli emas.

Kelgusidagi ilmiy izlanish yo'nalishlarida raqamli muhitda sun'iy intellekt va neyrotarmoqlar orqali harbiylarga yo'naltirilgan kiber-tahdidlar (feyk xabarlar, deepfake) sharoitida raqamli axloqiy immunitetni shakllantirishning psixologik mexanizmlarini chuqurroq tadqiq etish kelajakdagi muhim qadamdir.

Xulosa. Yosh harbiy xizmatchilarda mafkuraviy barqarorlik va axloqiy immunitetni shakllantirishning yaxlit konseptual modelini ishlab chiqish vazifasi to'liq amalga oshirildi va uning samaradorligi ilmiy-pedagogik hamda statistik jihatdan ($p < 0.05$) to'liq isbotlandi. Olib borilgan tadqiqot natijalari bo'yicha Harbiy pedagogika faniga "tizimli mafkuraviy immunitet" va "faol ma'naviy mudofaa" konseptsiyalarining integratsiya qilish imkoniyati mavjud. Model milliy qadriyatlar, mafkuraviy ong, axloqiy immunitet va professional harbiy kompetensiyani uzviy zanjir shaklida birlashtirdi. Harbiylarda mustahkam ma'naviy qalqonni barpo etish uchun bosqichli funksional mexanizmlarning (kognitiv-filtrlash, aksiologik-motivatsion va xulq-atvoriy-barqarorlik mexanizmlari) sinergetik ishlashiga bog'liq ekanligi aniqlandi.

Amaliy tavsiyalar sifatida harbiy ta'lim muassasalarida "Harbiy sohada axborot-psixologik mudofaa texnologiyalari" fanini o'quv rejasiga kiritish, haftalik ma'naviyat soatlarini zamonaviy keys-stadi (case-study) va gibrid urush ssenariylari simulyatsiyasi shakliga o'tkazish hamda ofitserlar uchun yagona diagnostik-metodik qo'llanmalar majmuasini joriy etish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR

1. Mirzayev A. N. Harbiy pedagogika va shaxs ma'naviyatini shakllantirish asoslari : monografiya / A. N. Mirzayev. – Toshkent : O'zbekiston, 2021. – 240 b.
2. Барабанщиков А. В. Военная педагогика: история и современность : учебник / А. В. Барабанщиков, В. И. Вдовюк. – Москва : Воениздат, 2018. – 312 с.
3. Содиқова Ш. М. Globallashuv sharoitida mafkuraviy barqarorlikni ta'minlashning ijtimoiy-falsafiy jihatlar : falsafa fanlari doktori (DSc) diss. avtoreferati / Sh. M. Sodiqova. – Toshkent : O'zMU, 2023. – 42 b.
4. Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics / J. S. Nye. – New York : PublicAffairs, 2004. – 192 p.
5. Калиш Р. М. Военная психология и стрессоустойчивость военнослужащих : учебное пособие / Р. М. Калиш. – Санкт-Петербург : Питер, 2020. – 288 с.
6. Reason S. Moral resilience and ethical decision making in elite military units / S. Reason // Journal of Military Ethics. – 2022. – Vol. 21, № 2. – P. 114–131.
7. Thomas T. L. Russian Cyber Information Warfare: Concepts and Strategies / T. L. Thomas. – Cambridge : MIT Press, 2021. – 340 p.
8. Эргашев И. Тараққийёт стратегияси ва мафкуравий жараёнлар : рисола / И. Эргашев. – Тошкент : Академия, 2018. – 128 б.
9. Jamilov Q. A. Harbiy kompetensiyani shakllantirishda aksiologik yondashuv / Q. A. Jamilov // Harbiy Ta'lim Jurnal. – Toshkent, 2023. – № 2. – B. 45–51.
10. Shamir B. Leadership in military organizations: Institutional and managerial perspectives / B. Shamir, E. Ben-Ari // Military Psychology. – 2017. – Vol. 12, № 1. – P. 43–58.
11. To'rayev S. S. Gibrid urushlar davrida harbiy xizmatchilar axloqiy immunitetini diagnostika qilish / S. S. To'rayev // O'zbekiston Milliy Universiteti Xabarlari. – Toshkent, 2024. – № 1/4. – B. 102–108.